

Απόκριες

και

έθιμα

Αποκριά σημαίνει αποχή από το κρέας -προετοιμάζει τον άνθρωπο ψυχικά και σωματικά για την περίοδο του Πάσχα και την Ανάσταση. Στα λατινικά ταυτίζεται με το καρναβάλι, καθώς αυτή η λέξη προέρχεται από το carne, που σημαίνει “κρέας”, και το ρήμα vale, που σημαίνει “περνώ”. Η περίοδος της Αποκριάς θεωρείται κατεξοχήν περίοδος εκτόνωσης, μια περίοδος κατά την οποία ο άνθρωπος ξεφεύγει από την καθημερινότητά του και εξωτερικεύει τα πάθη του με τη βοήθεια της μεταμφίεσης.

Παλαιότερα το καρναβάλι γινόταν παντού στην Ελλάδα με μασκαράτες ομαδικές, χορούς, γλέντια, σάτιρα και διάφορα ιδιαίτερα έθιμα σε κάθε μέρος. Ήταν ευκαιρία για ξεφάντωμα, κρασί και χίλια δυο πειράγματα. Μεγαλύτερα κέντρα του αποκριάτικου ξεφαντώματος ήταν, όπως και σήμερα, η Πάτρα με το περιβόητο πατρινό καρναβάλι, που έχει τις ρίζες του στις αρχές του 19ου αιώνα, η Πλάκα στην Αθήνα, η Θήβα με τον περίφημο “βλάχικο γάμο”, η Κοζάνη με τους ωραίους φανούς της, υπαίθρια γλέντια γύρω από φωτιές σε διάφορες γειτονιές της.

Τριώδιο και ονομασίες των εβδομάδων

Οι μεγάλες Απόκριες συνδέονται με την τελευταία περίοδο κρεατοφαγίας και διασκέδασης, προτού αρχίσει η μεγάλη νηστεία της Σαρακοστής. Στο διάστημα αυτό και για επτά ολόκληρες εβδομάδες δε γίνονται ούτε γάμοι ούτε γλέντια, ούτε πανηγύρια. Έτσι οι Απόκριες είναι η ευχάριστη παρένθεση ανάμεσα στο Δωδεκάημερο και τη Μεγάλη Σαρακοστή. Αυτή η περίοδος που κρατάει τρεις εβδομάδες ονομάζεται Τριώδιο.

Η πρώτη εβδομάδα ονομάζεται “Προφωνή” ή “Προφωνέσιμη”, επειδή παλιά προφωνούσαν, δηλαδή ανακοίνωναν ότι άρχιζαν οι Απόκριες και κάθε οικογένεια έπρεπε να φροντίσει για τις προμήθειές της.

Η δεύτερη εβδομάδα λέγεται “Κρεατινή”, γιατί είναι η τελευταία εβδομάδα που τρώνε κρέας. Ειδικά την Πέμπτη αυτής της εβδομάδας, τη λεγόμενη “Τσικνοπέμπτη”, σε όλα τα σπίτια ψήνουν κρέας και η μυρωδιά του ψητού (τσίκνα) πλημμυρίζει τις γειτονιές.

Η τρίτη εβδομάδα ονομάζεται “Τυρινή” ή “Τυροφάγου” και “Μακαρονού”. Κατά τη διάρκειά της επιτρέπεται να τρώνε μόνο γαλακτοκομικά, κυρίως το τυρί συνοδευόμενο με μακαρόνια. Την επόμενη μέρα, την Καθαρά Δευτέρα, αρχίζει πλέον η ψυχική και σωματική προετοιμασία για το Πάσχα.

Το γαϊτανάκι

Το γαϊτανάκι είναι ένας χορός που δένει απόλυτα με το χρώμα και το κέφι της Αποκριάς.

Πέρασε στην Ελλάδα από πρόσφυγες του Πόντου της Μ. Ασίας και έδεσε απόλυτα με τα άλλα τοπικά έθιμα, αφού η δεξιοτεχνία των χορευτών και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του δεν αφήνουν κανέναν αδιάφορο.

Δεκατρία άτομα χρειάζονται για να στήσουν το χορό. Ο ένας κρατάει ένα μεγάλο στύλο στο κέντρο, από την κορυφή του οποίου ξεκινούν 12 μακριές κορδέλες, καθεμιά με διαφορετικό χρώμα. Οι κορδέλες αυτές λέγονται γαϊτάνια και δίνουν το όνομά τους στο έθιμο.

Γύρω από το στύλο, 12 χορευτές κρατούν από ένα γαϊτάνι και χορεύουν μαζί, σε 6 ζευγάρια, τραγουδώντας το παραδοσιακό τραγούδι. Καθώς κινούνται γύρω από το στύλο, κάθε χορευτής εναλλάσσεται με το ταίρι του κι έτσι όπως γυρνούν (ο κάθε χορευτής περνάει τη μια φορά από μέσα και την άλλη απ' έξω) πλέκουν τις κορδέλες γύρω από το στύλο δημιουργώντας χρωματιστούς συνδυασμούς.

Ο χορός τελειώνει, όταν οι κορδέλες έχουν τυλιχτεί γύρω από το στύλο και οι χορευτές χορεύουν πολύ κοντά σ' αυτόν.

Πιθανόν ο κυκλικός αυτός χορός να υποδηλώνει τον κύκλο της ζωής, από τη χαρά στη λύπη, από το χειμώνα στην άνοιξη, από τη ζωή στο θάνατο και το αντίθετο.

Καθαρά Δευτέρα

Η Καθαρά Δευτέρα ονομάστηκε έτσι επειδή οι χριστιανοί “καθαρίζονται” σωματικά και πνευματικά. Τη μέρα αυτή σταματά κάθε κατανάλωση φαγητού και ξεκινά μια νηστεία 40 ημερών, όσες δηλαδή και οι μέρες νηστείας του Χριστού στην έρημο.

Κούλουμα ονομάζεται η μαζική έξοδος του κόσμου στην εξοχή για να γιορτάσουν την Καθαρά Δευτέρα και να πετάξουν χαρταετό, έθιμο μεταγενέστερο.

Για την ετυμολογία της λέξης υπάρχουν πολλές εκδοχές. Ο Ν. Πολίτης, πατέρας της ελληνικής λαογραφίας, θεωρεί ότι η λέξη προέρχεται από το λατινικό *Cumulus* (κούμουλους) που σημαίνει σωρός, αφθονία αλλά και το τέλος. Εκφράζει δηλαδή το τέλος της Αποκριάς.

Σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδας την Καθαρά Δευτέρα “καθαρίζουν” ό,τι απέμεινε από τα μη νησίσιμα φαγητά της Αποκριάς. Σε άλλα μέρη, όπως στην Ήπειρο, οι νοικοκυρές καθαρίζουν τις κατσαρόλες και όλα τα χάλκινα σκεύη με σταχτόνερο μέχρι ν' αστράψουν και βάφουν άσπρα τα πεζοδρόμια.

Την Καθαρά Δευτέρα συνηθίζεται να τρώγεται λαγάνα (άζυμο ψωμί που παρασκευάζεται μόνο εκείνη τη μέρα), ταραμάς και άλλα νησίσιμα φαγώσιμα, κυρίως λαχανικά, όπως και φασολάδα χωρίς λάδι.

Χαρταετός

Ο χαρταετός είναι μια ελαφριά κατασκευή η οποία πετάει με τη βοήθεια του αέρα. Ο χαρταετός κρατιέται απ' αυτόν που τον πετάει μέσω της καλούμπας.

Η συνήθεια του πετάγματος χαρταετού προέρχεται από την Κίνα πιθανότατα. Είναι δημοφιλής σήμερα στην Κίνα, στην Ιαπωνία, στην Ινδία, στην Ταϊλάνδη και στο Αφγανιστάν.

Στην Ελλάδα το πέταγμα του χαρταετού είναι μέρος των εθίμων της Καθαράς Δευτέρας και συγκεκριμένα του εορτασμού της ,τα κούλουμα. Ο σκελετός των χαρταετών κατασκευάζεται είτε από ελαφρύ ξύλο είτε από πλαστικό, ενώ το μέρος που φέρνει αντίσταση στον αέρα από πλαστικό φύλλο ή χαρτί.

Έτσι οι Απόκριες τελειώνουν...
και αρχίζει η Σαρακοστή, η
προετοιμασία να υποδεχτούμε
το Πάσχα...

